

Asırların Dostluğundan İhanete Ermeniler

Yaşar Akbıyık*

Türkler 1071’de, Anadolu’ya girdiklerinde Ermeniler, bugünkü Ermenistan, Doğu Anadolu, Kuzey-Batı İran ile kısmen Suriye ve Çukurova bölgesinde dağınık olarak yaşıyorlardı. Bu sırda Ermeni prenslikler yıkılmış olup Ermeni halkı Bizans yönetiminde dini baskı altında bulunuyordu. Selçuklu Türklerinin Anadolu’ya gelişi ile Ermeniler Bizans baskısından kurtuldu. Bu durum Türklerle Ermeniler arasında asırlarca süren dostluğun başlangıcı oldu. Osmanlı Devleti, Bursa’yı fethinden sonra Kütahya’da bulunan Ermeni Ruhani Reisliği buraya taşınmıştır. Fatih Sultan Mehmet, İstanbul’u fethettikten sonra Ermeni Patrikhanesinin kurulmasına izin vermiştir (Koçaş).

Türklerle Ermeniler arasındaki huzur dönemi 19. asra kadar devam etti. Rusların 18. asırda Kafkaslarda Osmanlı topraklarında ilerlemesi bölgedeki dengeleri değiştirmiş olup savaşlar ve kitle hareketleri başlamıştır. Bu gelişmelerin etkileri günümüze kadar yansımıştır. 1828 ve 1854 yıllarında Doğu Anadolu’ya giren Ruslar, geri çekilirken yüz bin kadar Ermeni’yi Kafkaslara götürdü. Bunlar, Kafkaslarda yerlerinden sürülmüş veya öldü-

rülmüş olan Türklerin topraklarına yerleştirildi. 1828’den evvel, bugünkü Ermenistan’ın başkenti Erivan’ın nüfusunun yüzde seksenini Türkler oluşturmakta idi. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşında Ruslar, Kars, Ardahan ve Artvin’i işgal ederek Müslüman halkları Anadolu’ya sürmüş, onlardan boşalan yerlere, Ermenileri yerleştirmişti. Birinci Dünya Savaşında, Doğu Anadolu’daki dört yüz bin Ermeni ile Kafkaslardaki bir o kadar Türk nüfus yer değiştirdi. Rusların yayılmacılık politikası sonucu 1820-1920 yılları arasında altı yüz bin Ermeni Osmanlı Devleti topraklarından Rusya’ya, iki milyon civarında, Türk, Abhaz ve Çerkes Anadolu’ya göç etmek zorunda kalmıştır (Justin Mc.Carthy).

Türk halkı bu savaşlarda cephelerde mücadele edip ülke için canını verirken Ermeniler Osmanlı idaresinde, ticaret ve sanatla uğraşmışlar, zengin bir sınıf haline gelmişlerdi. Bedel ödeyerek askerlik yapmaktan kurtulmuşlar, ekonomik, sosyal ve eğitim açıdan güçlenmişler, bakanlık görevine kadar yükselmişlerdi. Ermeniler genellikle Türkçe konuşur, ayinlerini Türkçe yaparlardı. Bundan dolayı, Batı’da Ermeniler “Hıristiyan Türkler” olarak anılırdı. 19. yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Fransa ve Almanya, Osmanlı Devletinde, kilise, kolej, hastane ve yetimhaneler açarak, bir taraftan Ermenilere hizmet verirken, diğer taraftan onları kendi mezheplerine çekmeye çalışmış, ayrılıkçı propaganda yapmışlardır (Akgün Karal).

Islahat Fermanının gayrimüslim azınlıklara sağladığı avantajlardan faydalanan Ermeniler, milli birliklerini kurmaya başlamıştır. 1863 yılında yayınlanan ve Avrupa tarafından adeta anayasa gibi görülen “Ermeni Milleti Nizamnamesi” ile Ermeniler yeni haklar elde etmişlerdir (Uras). Böylece Ermeniler Osmanlı egemenliğinde kendine yeten bir millet statüsü kazanmıştır. Tanzimat reformlarından en çok yararlanan Ermeni cemaatinde millet olma bilinci canlanmıştır. Dış ticaretle gelişen Ermeni burjuvazisi Islahat Fermanı sayesinde

(* Prof. Dr.,

siyasi haklara kavuştuktan sonra bağımsızlık fikrine kapılmıştır. 19. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıkan Ermeni sorununun altında yatan sebeplerden birisinin bu gelişme olduğu ileri sürülmüştür (Küçük).

Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusyası arasında meydana gelen 1877-1878 savaşıdan sonra imzalanan Berlin Antlaşması (1878) ile Ermeni sorunu uluslararası bir boyut kazanmıştır. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti Erzurum, Van, Elazığ, Sivas, Bitlis, Diyarbakır'ı (vilayet-i sitte) illerinde Ermeniler lehine ıslahat yapmayı vaatmiş, *Ermenilerin koruyuculuğunu üstlenen İngiltere ve Rusya*, Osmanlı'nın iç işlerine karışmaya başlamıştı. Bundan cesaret alan Ermeniler başta Doğu Anadolu olmak üzere, Osmanlı ülkesinde isyanlar çıkarmaya başlamışlardır. Bu isyaların en kapsamlısı 1895 yılında çıkarılmıştır. Bununla kalmayan Ermeniler 1896 yılında, İstanbul'da Osmanlı Bankasına baskın ve 1905'te Yıldız Sarayı Camii çıkışında Sultan II. Abdülhamit Han'a suikast düzenlemişlerdir (Birecikli).

Ermeni isyanları yaygınlık gösterince II. Abdülhamit Han Doğu ve Güneydoğu Bölgesinde yerleşik Müslüman halklardan oluşan Hamidiye Alayları'nı kurarak isyanların üstesinden gelmiştir. Bu gelişmelerden sonra uluslararası bir boyut kazanan Ermeni sorunu Ermenilerin bir meselesi olmaktan çıkmış, Osmanlı İmparatorluğunu parçalayıp paylaşmak isteyen İngiltere, Fransa, Rusya gibi batılı devletlerin kullandığı bir argüman haline almıştır. Çarlık Rusyası Ermenileri kullanarak Doğu Anadolu üzerinden sıcak denizlere inmeye çalışıyor, İngiltere ise Ermenilerden müteşekkil bir tampon bölge oluşturarak, Çarlık Rusyası'nın güneye inmesini engellemeye çalışıyordu. Fransa'ya gelince, önemli bir pamuk ve ipek böcekçiliği üretim merkezi olan Çukurova bölgesi ve Suriye'yi hakimiyeti altında tutabilmek için Ermenileri kullanıyordu. Bin yıldan uzun bir süre, az ya da çok huzurlu bir biçimde süren beraberlik Ermenilerin ihaneti sonucu bir kuşakta sona ermiştir.

I. Dünya Savaşında Rusya'nın Boğazlar ve Doğu Anadolu'yu ele geçirme isteklerini kabul eden İngiltere, 1917 Devrimi sonucu Rus ordularının Doğu Anadolu'dan çekilmesi üzerine, Ermenilerin koruyuculuğunu üstlendi. Sevr Antlaşmasına, Doğu Anadolu'da sınırları ABD başkanınca belirlenecek Ermenistan kurulması hususunda madde konuldu. İngiltere'nin planına göre, Kafkaslarla Musul petroleri arasında büyük Ermenistan kurulacak, Rusların güneye inmesi engellenecekti. Fransa, işgal ettiği Çukurova ve civarında egemen olabilmek için Ermeni güçleriyle işbirliği yaptı. Bu durum Ermenileri, Adana ve civarında bir devlet kurma hayaline kaptırdı. Fransız kuvvetleri Mondros Mütarekesinden sonra, Adana, Antep, Maraş ve Urfa illerini işgal etmesi üzerine Ermeniler bu işgale yardımcı oldular. Fransız askerlerinin halkımızın verdiği mücadele karşısında yenik düşüp, bölgeyi terk etmesi üzerine, Ermeniler de onlarla beraber değişik ülkelere göç etmek durumunda kalmışlardır. Anadolu'da Ermeni konusu Ermenilerin meselesi değil, Osmanlı Devleti üzerinde emelleri olan İngiltere, Rusya ve Fransa'nın menfaatleri uğruna gelişen bir sorun şeklini almıştır (Akbıyık I).

Birinci Dünya Savaşı Ruslarla Türkler arasında yüzyıllardır süren savaşların sonucusuydu. Kafkas cephesinde gelişen olaylar, Ermeni meselesinin tırmanmasına sebep oldu. Osmanlı vatandaşı Ermeniler, Rusların yanında beşinci kol üyeleri olarak, görev yapmışlardı. Ermeniler, silahlı birlikler oluşturarak, ülke içinde isyanlar çıkarmış, Rus işgal kuvvetlerine yardım etmişlerdi. Rus ordusunda yüz binden fazla Ermeni askeri, yirmi binden fazla gönüllü vardı. Ermeniler, Rusların yanında Türklere karşı savaşıyorlardı. Rus Meclisi Duma, Ermenileri, Rusya'nın Kafkas ordularına destek veren müttefik olarak görüyordu.

Birinci Dünya Savaşında, Russkoje Slovo gazetesinin 24 Ocak 1915 tarihli sayısında yer alan Ermeni avukat Calkus'un bir yazısı şöyleydi: Türkler, bizi ihanetle suç-

luyorlar. Ermeniler bu ihaneti kabul ediyor. Hiç bir Ermeni bir Rus'u vurmaz, çünkü onu bir ağabey ve koruyucu olarak görür. Ermeniler Türkiye'ye ihanet etmiştir, çünkü Türkiye onların üvey annesidir. Rus ordusuna gittikçe daha çok Ermeni katılmaktadır. Rusya üzerinden dünyanın birçok yerine Amerika'ya, Asya'ya uzanmaktadırlar. Rusya ve Rusya'nın davasına inanıyorlar. Ermeni temsilci Papadzanov da 28 Ocak 1915 de Rus meclisi Duma'da şu konuşmayı yapmıştı: "Türk Ermenistanının Ermeni halkı, muzaffer Rus ordumuzu sevinçle karşıladı. Ermeniler her yerde ellerinden geldiğince yardımda bulundular ve Rusları sevinçle karşıladılar. Böyle bir durumda hiç bir devletin kendi sınırları içinde bu tür bir faaliyete izin vermesi mümkün değildir" (Jackh).

Osmanlı ordusunun Sarıkamış'ta 1915 Ocak ayında Rusya karşısında uğradığı yenilgi sonucu, Rus ordularının Anadolu topraklarında ilerlemesi Ermenilerin ihaneti ile birleşince, Doğu vilayetlerindeki ve İç Anadolu'da stratejik yerlerde yerleşik yarım milyondan fazla Ermeninin sürülmesine yol açtı. Savaşın ilk aylarında, Tiflis ve bölgedeki diğer şehirlerde yerleşik, Taşnak ve Hınçak örgütlerine bağlı Ermeni gurupları, Rusya'nın doğu vilayetlerini ele geçirmesine yardımcı olmak ve bölgedeki Ermeni halkını özgürlüğe kavuşturmak amacıyla gönüllü birlikleri kurmuşlar ve Rus ordusu içinde görev almışlardı.

Osmanlı ordusunda görev yapmayı reddeden Maraş sancağına bağlı Rus destekli Zeytun Ermenileri, Osmanlı haberleşme hatlarını tahrip etmiş, Ermeni gönüllü birliği oluşturmuşlardı. Yurt dışındaki Ermeniler de Çukurova civarında ayaklanma çıkarmayı İskenderun limanının ele geçirip İtilaf Devletlerine destek vermeyi planlıyorlardı. 25 Mart 1915'te Zeytun'da çıkan ikinci Ermeni ayaklanmasında, Maraş Jandarma Bölük Komutanı Binbaşı Süleyman ve 8 Türk askerinin öldürülmesi ve Nisan 1915'te Van'da Rusya destekli Ermeni isyanının çıkması bardağı taşıran son damla olmuştu. Bunun üzerine

Osmanlı Devleti, stratejik bölgelerdeki Ermenilerin başka bölgelere göç ettirilmesini sağlayan tehcir, resmi adıyla "Sevk ve İskan Kanunu" çıkarmıştır. 1 Haziran 1915 tarihinde resmileşen bu yasa gereği, Doğu Anadolu'da ve daha başka stratejik yerlerdeki 500 bine yakın Ermeni Suriye bölgesindeki Fırat vadisine ve Diyarbakır'ın güney kısımlarına göç ettirilmiştir (Süslü).

Ermeni isyanlarının Osmanlı Devleti için oluşturduğu ciddi tehlike nedeniyle Ermenilere uygulanan zorunlu göç uygulaması ülke güvenliği açısından askeri bir mecburiyet gereğiydi. Doğu Anadolu'da Rus-Ermeni işgali sırasında Türk halkı toplu kıyım uğramış, savaş ortamında halktan beş yüz bin sivil katledilmiştir. Yaşanan bu facialar ve ülke içinde çıkarılan isyanlar nedeniyle Ermeni zorunlu göçü askeri açıdan zorunluluk halini almıştır. Aksi takdirde Osmanlı devletinin varlığını sürdürmesi halkın can güvenliğinin sağlanması mümkün değildi. Edward Erickson, Ottoman and Armenian: A Study in Counterinsurgency (Newyork: Palgrave Macmillian) adlı eserinde, "Ermeni sorununun" yirminci yüzyıl boyunca yapılan kirlili propaganda karmaşasından çıkarak, Osmanlı askeri kaynaklarını kullanmak suretiyle Ermenilere uygulanan zorunlu göçün askeri zorunluluktan başka bir hiçbir nedenle emredilmediği görüşünü güçlü bir şekilde desteklemiştir". Erickson geçmişte bu yönde uygulanan örnekler olarak: İspanyolların 1895-96 yıllarında Küba isyanını bastırırken beş yüz bin civarında Kübalı'yı isyan bölgesinden uzaklaştırmasını, 1914 yılında beş yüz bin Alman'ın Rusya tarafından Güney Rusya ve Kafkaslardan Sibiryaya sürgün etmesini, İkinci Dünya Savaşı sırasında Japonların Amerikan toplama kamplarına yerleştirilmesini, 1950'lerde Fransa'nın sekiz yüz bin kadar Cezayirliyi belli merkezlere yerleştirmesini ve 1960'larda ABD'nin Vietnam savaşında sekiz milyondan fazla sivil halkı güç kullanarak başka bölgelere sevk etmesini örnek göstermektedir (Jeremi Salt).

Bu örnekler gösteriyor ki savaş sırasında askeri zorunluluk gereği isyancı Ermenilere uygulanan göç ettirme olayı çoğu ülkenin yaptığı askeri bir tedbirdir. Kaldı ki Osmanlı hükümeti tarafından Ermenilerin taşınmaz mallarının bedeli ödenmiş, yolculuk sırasında, kendilerine her türlü imkan sağlanmıştır. Savaşların çirkin bir yönü olan zorunlu uygulamalarında, karşılıklı çarpışmanın doğurduğu çatışma ve anarşi ortamında, geniş çaplı hırsızlık, adam öldürmeler yaşanmış, açlık ve salgın hastalıklardan kitle halinde ölümler başgöstermiştir. İçine düşülen bu acıklı durum hem Ermeniler hem de Türkler için geçerliydi. Amerikan misyonerlerinin verdiği bilgilere göre, bu sırada yaygın olan, tifo, tifüs, sıtma gibi rahatsızlıklardan günde onlarca kişi hayatını kaybediyordu. Savaş ve bulaşıcı hastalıkların getirdiği felaketten Ermeniler kadar Türkler de etkilenmiştir. I. Dünya Savaşında, Kafkas cephesindeki çarpışmalar ve salgın hastalıklar sonucu yüzbinlerce Türk hayatını kaybetmişti. Dokuz asır barış içinde yaşayan insanlar birbirini öldürmeye başlamış, açlık, sefalet ve salgın hastalıklar felaketi artırmıştı. Rus kuvvetlerinin desteğindeki Ermeni milisleri, Van ilinde, Erzurum, Bitlis ve Diyarbakır'da halkımızdan binlercesini öldürmüşlerdir (Onur).

Batı dünyası ve Ermeniler bu olayları soykırım iddiasıyla günümüze kadar taşırken, kendilerince öldürülen ve sayıları binleri bulan Türklerden bahsedilmemektedir. 1071 Malazgirt zaferinden 20. yüzyıla kadar barış içinde yaşayan Türklerle Ermeniler arasında ne katliam ne de soykırım sözkonusu olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sırasında meydana gelen bu olaylar İtilaf Devletlerinin (Rusya, İngiltere ve Fransa) Osmanlı Devletini içeriden çökertmek için desteklediği Ermenilerin sebep olduğu bir olaydır. Soykırım (genocide) kavramının fikir ve eylem patentini Batı dünyasına aittir. Türk devletlerinin ve halkının tarihinde böyle bir kamburu yoktur (Akbiyık II).

Birleşmiş Milletlerin 1948 tarihli Soykırımın Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'ne göre; bir eylemin soykırım olarak nitelendirilebilmesi için, belirli bir insan topluluğunun; milliyeti, ırkı, etnik kökeni veya dini dolayısıyla yok edilmesi niyeti ve delillerinin bulunması gerekir. Böyle bir durum söz konusu değildir. Bu iddiayı doğrulayacak ne bilgi, ne belge ne de durum söz konusudur. Bunlar zaman zaman siyasi amaçlarla gündeme getirilen gerçek dışı iddialardır.

1917 Devrimi sonucu, Rus ordularının Doğu Anadolu'dan çekilmesi üzerine, onların yerini alan Ermeni güçlerinin saldırıları sonucu Türkler toplu öldürmelere maruz kalmışlardır. Kars ve Erzurum'da olayın tanıklarının gösterdiği yerlerde yapılan kazılarla ortaya çıkarılan toplu mezarlarda bulunan insan kemikleri, tespih ve ayyıldızlı tütün tabakaları bunu göstermektedir. Rusların Kafkaslardan çekilmesi üzerine Ermeniler Ermeni Cumhuriyetini kurmuşlardı. Buna rağmen hayalleri Doğu Anadolu'yu da içine alan ve İskenderun Körfezine kadar uzanan büyük bir Ermenistan kurmaktı. İç savaşını kazanan Bolşevik Rus orduları 1920'de Ermenistan'ı tekrar işgal ettiler. Böylece, Ermenistan Sovyetler Birliğini oluşturan, on beş cumhuriyetten birisi olmuştur. Sovyet Rusya'nın yönetimi altında belirlenen Ermenistan sınırı öyle belirlenmiştir ki Türkiye ile Azerbaycan arasındaki kara bağlantısı kesilmiştir.

Mondros Mütarekesinden sonra, göç ettirildikleri yerlerden geri dönen Ermeniler işgalci batılı devletlerden cesaret alarak, Türklerle yönelik saldırılara başlamışlar, bunun sonucu olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da çatışmalar ortaya çıkmıştı. Bu durum dünya kamuoyuna Türklerin Ermenilere saldırdığı şeklinde yansıtılmıştır. Bunun üzerine, Doğu Anadolu'da ABD mandası altında bir Ermeni yönetimi oluşturulması hususunda inceleme yapmak amacıyla 1 Ağustos 1919'da General Harbord başkanlığında bir heyet Anadolu'ya gönderilmişti. Harbord incelemeleri sonucu düzenlediği raporda, Türklerle Ermenilerin,

dış etkiler olmadan, yüzyıllarca bir arada, barış ve güvenlik içinde yaşadıklarını, Türklerin Ermenilere karşı herhangi bir şekilde soykırım veya saldırı hazırlığında bulunmadıklarını belirtmişti (Öke).

Sevr Anlaşmasında, Doğu Anadoluyu da içine alan büyük Ermenistan kurulması kararlaştırıldı. Bunun sınırları ABD başkanı Wilson tarafından belirlenecekti. Kazım Karabekir'in Ermeni güçlerini Doğu Anadolu'dan atmasından günler sonra, 22 Kasım 1920'de ABD Başkanı Wilson, hayali Ermenistan sınırlarını belirlemişti. Buna göre; Karadeniz kıyısında Trabzon limanı da dahil olmak üzere, Erzurum, Van, Bitlis Ermenistan'a bırakılıyordu. Wilson'un bu kararı bir hayal şatosu olarak kalmış, yaratacağı utancı önlemek için başış belgesi yayınlanmamış, Kazım Karabekir Türkiye'nin sınırlarını Wilson'dan önce çizmiş konu bir antlaşmaya kalmıştı.

Büyük Millet Meclis'inin emri üzerine, Eylül 1920'de harekete geçen Kazım Karabekir birkaç hafta içinde, Gümrü yakınlarına dayanmıştı. Bunun üzerine Ermeniler barış istemiş, 3 Aralık 1920'de Gümrü Antlaşması imzalanmıştır. Antlaşma ile bugünkü Ermenistan sınırı belirlenmiştir. Bu sırada, Fransızlardan cesaret alan Ermeniler, Güney Cephesinde, Türklere karşı saldırılarını sürdürüyordu. Eski Ermeni yerleşim merkezleri olan Saimbeyli (Haçin) ve Süleymanlı (Zeytun) Ermeni direnişinin merkezleri olmuştu. 16 Ekim 1920'de Saimbeyli (Haçin) ve 25 Haziran 1921 tarihinde Süleymanlı (Zeytun) teslim alınmış, Ermeni isyanlarına son verilmiştir. 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Antlaşmasıyla Fransızlar Anadolu'dan çekilmiş, onları takiben Ermeniler de Suriye, Lübnan, Mısır ve İstanbul üzerinden başka ülkelere göç etmişlerdir (Akbiyık III).

Batılı devletlerin desteğini alan Ermeniler, Lozan Konferansında Doğu Anadolu'da Ermenilere toprak verilmesi konusunu gündeme getirdiler. Bu hususta, İngiltere,

Amerika ve İsviçreli ve Lozan'a gelen Ermeni ileri gelenleri istediklerini elde ettirmek için yoğun çaba sarf ettiler. Osmanlı Devletinde Hariciye Nazırlığı yapmış olan Ermeni temsilci Noradunkyan, İsmet Bey ile yaptığı görüşmede toprak isteğini dile getirdiğinde, İsmet Paşa'dan uyarı ve yaptığıının yanlışlığı konusunda nasihat almakla kalmıştır. Ermeni heyeti, Türk tarafının bulunmadığı ayrı bir komisyonda 26 Aralık'ta söz almış, toprak talebi, Ermeni bölgesinde asker toplamanın serbest olması ve Patrikhanenin bağımsız kalması isteğinde bulunmuşlardır. Onları ateşli bir şekilde destekleyen İngiliz temsilcisi Lord Curzon: Türkiye kadar büyük bir memlekette Ermenilere bir köşe bulunamaz mı? şeklindeki sorusuna İsmet Bey, Osmanlıdan ayrılan Türkiyeden çok daha büyük bölgeler bulunduğu, Türkiye'nin parçalanma kabul etmez bir bütün olduğu, Türklerin yurtlarını yabancı istilâsına karşı, fedakarca savunduğu ve Türkiye'nin bağımsız Ermeni Cumhuriyeti ile bir barış imzaladığı cevabını vermiştir (Bilsel, Karacan).

İsmat Paşa'nın bu kararlı tutumu karşısında, konu alt komisyona bırakılmıştır. Türk temsilcisi Rıza Nur'un kararlı savunması karşısında alt komisyonda da isteklerini kabul ettiremeyen batılı devletler yumuşamış, 9 Ocak'taki toplantıdan sonra konu kapanmış olup bir daha konferansta gündeme gelmemiştir. Batılı devletler kendi menfaatleri açısından kullandıkları sözde Ermeni soykırımı iddiasını yine kendi çıkarlarını düşünerek kapatmışlardır. 24 Temmuz 1923'te imzalanan Lozan Antlaşmasında, Ermenilerle ilgili olarak doğrudan bir hüküm yer almamıştır. Türkiye'de yaşayan veya yaşamak isteyen Ermenilerin durumuna, uyruklukla ilgili maddelerde genel bir ifadeyle değinilmiştir. Antlaşmasının Türkiye'nin dışında kalan ve ülkeye dönmek isteyen Ermenileri ilgilendiren 31. maddesine göre, on sekiz yaşını geçmiş olup da 30. madde hükümleri uyarınca Türk uyruklugunu yitiren ve kendiliğinden yeni bir uyrukluk kazanan kişiler, antlaşma-

nın yürürlüğe konulduğu günden başlayarak, iki yıl içinde Türk uyrukluğunu seçmek hakkına sahip olacaklardı (Soysal).

1970'lerden itibaren sözde soykırım iddialarını tekrar uluslararası gündeme taşıyan Ermeniler, lobicilik faaliyetleriyle ABD'nin ve bir kısım Avrupa devletlerinin desteğini almışlardır. Ermeni terör örgütü ASALA (Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia) Türkiye'nin dış elçiliklerine saldırılar düzenlemiş, Türkiye'nin yirmi dokuz diplomatını şehit etmişlerdir. Türkiye'yi sözde soykırımla suçlayan bazı Batılı devletler, Ermenilerin Türkiye'nin elçilik mensuplarının öldürmesine seyirci kalmışlardır. Türkiye bu saldırılara hukuk devleti anlayışı içinde karşı koymuştur (Zürcher).

Ermeni soykırım iddialarına yönelik ilk önemli karar 18 Haziran 1987'de Avrupa Parlamentosu tarafından alınmıştır. Türkiye'nin tam üyelik başvurusundan üç ay sonra alınan tavsiye kararında, "Ermeni Sorununun Siyasi Çözümü" başlığı altında 1915-1917 dönemindeki olayları, 1948 Birleşmiş Milletler Sözleşmesine göre soykırım olarak görülmüş, Türkiye'nin Ermeni soykırımını tanımamasını üyelik için engel oluşturduğunu belirtmiştir. Bu karar, Siyasi Komisyonda reddedilmesine rağmen, Genel Kurulda yüzde on beşlik gibi, Fransa ve Yunanistan ağırlıklı küçük bir gurubun katılımıyla alınmış olması dikkatlerden kaçmamıştır. Konunun Avrupa Birliğinin ilerleme raporlarında, Türkiye-Ermenistan ilişkileri çevresinde güncel olaylar boyutuyla yer aldığı da olmuştur (Kaner).

Ermenistan 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla, özgürlüğüne kavuştuktan sonra, Bağımsızlık Bildirgesinin 11. maddesinde Türkiye'ye karşı toprak ve soykırım talebiyle ilgili olarak, "Ermenistan Cumhuriyeti Osmanlı Türkiyesi ve Batı Ermenistan'da işlenen 1915 soykırımının uluslararası alanda tanınması görevini destekliyor" ifadesi yer almıştır. Ermenistan Türkiye sınırlarını tanımamış, 1921'de Türkiye ile Sovyetler Birliği

arasında imzalanan ve Gürcistan, Ermenistan ve Azerbaycan ile Türkiye arasında sınırları belirleyen Kars ve Gümrü Antlaşmalarını tanımadığını ilan etmiştir. Ermenistan'a göre, Kars ve Gümrü Antlaşmaları Sovyet Rusya'nın baskısıyla imzalanmıştır.

1992 yılında Avrupa güvenlik ve iş birliği konferansına üyeliği ile sınırların değişmezliğini kabul eden Ermenistan'ın, Kars Antlaşmasını sorgulaması uluslararası yükümlüklerle çelişmektedir. Ermenistan, Türkiye ile iyi komşuluk ilişkileri, sınırların dokunulmazlığı ve toprak bütünlüğü gibi hususları kapsayan bir deklarasyon imzalamayı da reddetmiştir. Bu sebeplerden dolayı, Türkiye ile Ermenistan arasında güvene dayalı ilişkiler kurulamamıştır. Hukuki olarak Azerbaycan topraklarına bağlı olarak yönetilen Dağlık Karabağ ile Kelbecer'i 1993'de işgali üzerine Türkiye Ermenistan ile olan kara sınırını kapatmıştır. Türkiye, Ermenistan bağımsızlığını tanımamanın yanı sıra bu ülkenin Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatına üyeliğini teşvik etmiş, Dağlık Karabağ Savaşının sürdüğü bir ortamda insani yardımın geçmesine izin verilmiş ve elektrik enerjisi alımına yönelik protokol yapılmıştır.

Bu iyi niyetlere rağmen Ermenistan uzlaşmaz tavrını devam ettirmiştir. Ermeni diasporasının yönlendirdiği radikal unsurların dış politikadaki etkisi sürmektedir. Ermeni sorunu, Avrupa Birliği-Türkiye ilişkilerini olduğu kadar Türkiye-ABD ilişkilerini de olumsuz etkilediği gibi, kardeş halklara sahip Türkiye-Azerbaycan arasında ilişkilerinde de hayal kırıklıklarına neden olmaktadır. Türkiye'nin ilişkileri normalleştirme çabası Ermenistan'dan yeteri kadar karşılık görmemiştir. Türkiye ile Ermenistan arasında, 31 Ağustos 2009'da iki protokol parafe edilmiştir. Bunların ilki iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulmasına yöneliktir. Diğer protokol ise iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesini amaçlamaktadır. Diplomatik ilişkilerin kurulmasına ilişkin protokolün yürürlüğe girmesinden sonra taraflar diplomatik ilişki kurma

konusunda anlaşmaya varmışlardır. Protokol ayrıca uluslararası hukukun ilgili antlaşmaları tarafından tamamlanan iki ülke arasındaki sınırların tanındığını teyit etmektedir. Bunun yanında, iyi komşuluk ilişkilerine ters düşen politikalardan kaçınacaklarını, terörizm, şiddet ve aşırılığın her türünü kınadıklarını, bunlarla mücadele için iş birliği içinde olacaklarını kabul etmişlerdir. Protokoller 10 Ekim 2009'de İsviçre'nin Zürih kentinde imzalanmıştır. Bu olumlu gelişmeyi kuvvetlendirmek için, her iki devletin devlet başkanları Türkiye ve Ermenistan futbol milli takımları arasında maçları izlemek için karşılıklı olarak ülkeleri ziyaret etmişlerdir (Kasım).

Türkiye sorunları barışçıl yaklaşımla çözmeye çalışırken, Ermenistan sözde soykırım iddiasını uluslararası gündemde tutmaya çalışarak sorun çıkarmaya devam etmekte, konuyu araştırmak üzere tarihçilerden bir ekip kurulmasına yaklaşmamaktadır. Ermenistan'ın Azerbaycan'a ait Dağlık Karabağ topraklarının işgali bölgesel barışın önündeki en büyük engeldir. Kendine bir fayda sağlamayan, hayali soykırım iddialarını gündeme taşımaktan vazgeçmesi ve işgal ettiği Azerbaycan topraklarından çekilmesi öncelikle kendi yararına olacaktır. Ermenistan'ın sürdürdüğü gerilim politikasıyla, bölgesel bir güç durumundaki Türkiye ile Azerbaycan arasında ekonomik, sosyal gelişimini sağlaması ve kendini rahat hissetmesi zor görünmektedir.

Bibliyografya

KOÇAŞ, Sadi, Tarih Boyunca Ermeniler ve Türk-Ermeni İlişkileri, Ankara, 1967.

McCarthy, Justin, Ermeni Terörizmi Zehir ve Panzehir Olarak Tarih, Ottoman Archives Yıldız Collection The Armenian Question I, İstanbul, 1989.

AKGÜN KARAL, Seçil, Kurtuluş Savaşı Başlangıcında Türk-Ermeni İlişkilerinde ABD'nin Rolü, Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumu ile İlişkileri Sempozyumu (8-12 Mart 1984 Erzurum) Atatürk Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, 1984.

URAS, Esat, Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi, Belge yayınları, İstanbul, 1987.

KÜÇÜK, Cevdet, Osmanlı İmparatorluğunda Millet Sistemi ve Tanzimat, Mutafa Reşit Paşa ve Dönemi Semineri Bildirileri, Ankara, 13-14 Mart 1985, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987.

BİRECİKLİ, İhsan Burak, Yıldız Suikastı: Ermenilerin Abdühamit'e Karşı Son Teşebbüsleri Bombalı Saldırı, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, sayı 67-69, c.XXIII, 2007.

AKBIYIK, Yaşar I. Milli Mücadele'de Güney Cephesi Maraş, Başbakanlık Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

JACKH, Ernest, Yükselen Hilal, Türkiye'nin Dünü Bugünü ve Yarını, İkarus Yayınları.

SÜSLÜ, Azmi; Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı, Ankara, 1990.

SALT, Jeremy, Ermeni Tehciri: "Askeri Mecburiyet" Gerekçesi, Ermeni Araştırmaları Dergisi, sayı 48, 2014.

ONUR, Hüdavendigar, Millet-i Sadıka'dan Hayk'ın Çocuklarına, İstanbul, 1999.

AKBIYIK, Yaşar II, Türkiye'nin Soykırım Kamburu Yoktur, haber50.com>turkiyenin-soykirim-kamburu...prof.dr...

ÖKE, M. Kemal, Ermeni Sorunu 1914-1913, Türk tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

AKBIYIK, Yaşar III, Arşiv Belgeleri Işığında Zeytin Ermeni Meselesinin Halli, Belleten C.L.IV, Nisan 1990.

BİLSEL, M. Cemil, Lozan c.II, Sosyal Yayınları, İstanbul, 1998.

KARACAN, Ali Naci, Lozan 1971.

SOYSAL, İsmail, Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1983.

ZÜRCHER, Erik Jan, Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, İletişim Yayıncılık, 2008.

KANER, Kasım, Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya, USAK Yayınları, Ankara, 2009.